

Marek Jakoubek (ed.)

Cikáni a etnicita

TRITON
Praha / Kroměříž

Marek Jakoubek (ed.)

Cikáni a etnicita

Publikace je dílčím výstupem projektu MPSV ČR 1J 037/05-DP2 *Příčiny a mechanismy vytváření vzdělávacích blokád příslušníků skupin z odlišného sociokulturního prostředí a formulace strategií k jejich překonávání* (součásti Národního programu výzkumu *Moderní společnost a její proměny*), jehož nositelem je Katedra primárního vzdělávání Pedagogické fakulty Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem.

Vydání publikace podpořilo Centrum aplikované antropologie a terénního výzkumu (CAAT) při Katedře antropologických a historických věd FF ZČU v Plzni (www.caat.cz).

Marek Jakoubek (ed.)

Cikáni a etnicita

Marek Jakoubek (ed.)
Cikáni a etnicita

Tato kniha ani žádná její část nesmí být kopírována, rozmnožována ani jinak šířena bez písemného souhlasu vydavatele.

Editor:

PhDr. Marek Jakoubek, Ph.D.

Odborní recenzenti:

Ing. Petr Víšek

Mgr. Tomáš Hirt, Ph.D.

© Marek Jakoubek, 2008

Cover © Renata Brtnická, 2008

© TRITON, 2008

Vydalo nakladatelství TRITON

Vykáňská 5, 100 00 Praha 10, www.tridistri.cz

ISBN 978-80-7387-105-5

OBSAH

Od Cikánů k Romům a zase zpátky (Místo předmluvy)	9
Vyjednávání „cikánství“. Situační strategie (<i>Carol Silverman</i>)	25
Smrtná past etnicity: Historie studia Cikánů (<i>Wim Willems</i>)	48
„Neznáme svůj původ“: Jak Cikáni z Jarany zacházejí s minulostí (<i>Paloma Gay y Blasco</i>)	73
Některé politické důsledky teorií o cikánské etnicitě: Role intelektuála (<i>Judit Okely</i>).	104
Mýtus cikánského národnostního hnutí (<i>Werner Cohn</i>)	134
Rivalita identit: Cigán versus romský národ (<i>Marek Jakoubek</i>)	144
Přijímání ustavující se národní identity: Romové střední a východní Evropy (<i>István Pogány</i>).	165
Politika romské identity: mezi nacionalismem a chudobou (<i>Martin Kovats</i>).	187
Aktualizace stati o etnicitě Cikánů a Travelerů z roku 1979 (<i>Matt T. Salo</i>)	199

Cikánská etnicita: Důsledky nativních kategorií a vztahů pro etnickou klasifikaci (<i>Matt T. Salo</i>)	206
Kategorie „romanipen“ a etnické hranice Cikánů (<i>Andrzej Mirga</i>).	241
Neviditelnost pařížských Kalderašů: Vybrané aspekty ekonomických aktivit a sídelních vzorců kalderašských Romů z pařížských předměstí (<i>Patrick Williams</i>)	259
Etnické hranice v moderních státech: Revize Romano Lavo-Lil (<i>Beverly Nagel Lauwagie</i>)	304
Skupiny, které nechtějí být začleněny: Cikáni a jiné řemeslnické, obchodnické a zábavu poskytující menšiny (<i>Sharon Bohn Gmelch</i>)	344
Anglická resumé	381
Medailonky	389
Zdroje, copyright a poděkování	401

OD CIKÁNŮ K ROMŮM A ZASE ZPÁTKY (místo předmluvy)

Jak název sborníku *Cikáni a etnicita* více než naznačuje, pojednává tato publikace o Cikánech a etnicitě. V tomto zdánlivě banálním konstatování se však objevují termíny, které – jak uvidíme – mají k banalitě velice daleko. Termíny *eticita* a *Cikáni*, tvořící dohromady název celé publikace, jsou totiž v českém, potažmo slovenském prostředí – zejména pak ve vzájemné kombinaci! – vysoce nesamozřejmé.

Začněme termínem *Cikáni*. Když jsme dokončovali korektury sborníku *Cikánská rodina a příbuzenství* (Plzeň, Nakladatelství a vydavatelství Vlasty Králové 2007), který jsme připravili společně s Lenkou Budilovou, byli jsme korektory upozorněni na termín „romští Cikáni“ (*Rom Gypsies*) jako na potenciální chybu. Ano, v českém, jakož i slovenském prostředí působí toto spojení jako omyl. O omyl se však v žádném případě nejedná, přičemž právě toto napětí – mezi patřičným užitím etnograficky správné etikety a jejím označením za chybu – ukazuje na nesamozřejmost termínu *Cikáni* u nás.

Od roku 1989 se u nás, jak v laických, tak i odborných kruzích, vedla o termínech *Cikán/i* a *Rom/ové* debata, jejímž jádrem byl především spor o to, zda se má „Cikánům“ říkat „Romové“. Zazněly hlasy pro, zazněly také hlasy proti. Opustíme-li však kuchyňské poměry České (jakož i Slovenské) republiky, ukáže se celá záležitost ve výrazně odlišném světle. Sborník *Etnicita a Cikáni* v mnoha ohledech navazuje na publikace, které začaly vznikat na základě terénních výzkumů, stejně jako teoretických reflexí plzeňských antropologů a dalších badatelů, kteří s nimi spolupracovali (jedná se především o: Jakoubek, Marek, Poduška, Ondřej,

eds. – *Romské osady v kulturologické perspektivě*, Brno: Doplněk, 2003; Jakoubek, Marek, Hirt, Tomáš, eds. – *Romové: kulturologické etudy. Etnopolitika, příbuzenství a sociální organizace*, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004; Hirt, Tomáš, Jakoubek, Marek, eds. – *Romové v osídlech sociálního vyloučení*, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006, a nejnověji Budilová, Lenka, Jakoubek, Marek – *Cikánská rodina a příbuzenství*, Plzeň: Nakladatelství a vydavatelství Vlasty Králové, Dryáda, 2007). Jak je hned na první pohled zřejmé, volili editoři jako emblematický termín naprosté většiny uvedených publikací termín *Romové*, resp. adjektivum *romský/á/é*. Sborník *Etnicita a Cikáni* nebyl v tomto ohledu původně výjimkou, i on se měl jmenovat *Etnicita a Romové*. Když však tento název opustil plzeňskou antropologickou dílnu a zamířil v e-mailové zprávě se žádostí o svolení k publikaci překladu jedné ze zahrnutých statí za oceán k Mattu T. Salo, obdržel editor – kromě souhlasu – také poměrně rozsáhlý komentář původního názvu. Vzhledem k prezentaci klíčových argumentů, precizním formulacím a bezmála vyčerpávajícímu podání předkládáme čtenářům jeho zkrácenou verzi:

Tvoje terminologie vychází ze soudobého úzu běžného ve východní Evropě, jehož základ je spíše politický než vědecký. *Gypsy Lore Society*, vědecká terminologie a antropologická etika ovšem upřednostňují úzus, který zachovává původní etnonyma dotyčných skupin. ... jen velice malé procento Cikánů se nazývá *Rom* a ještě méně *Roma*. Termín *Roma* se objevil jako politický termín nejprve ve východní Evropě během komunistické éry, když se někteří cikánští představitelé snažili při svém boji za lidská práva prezentovat jako jednotný blok a shrnuli všechny pod jeden termín. Protože však ostatní skupiny mají také právo na svá vlastní etnická označení a také proto, že v angličtině se všechny dotyčné skupiny nazývají *Cikáni*

(*Gypsies*), dáváme přednost právě tomuto termínu. Neromské skupiny Cikánů rozhodně nechtějí být nazývány *Roma*, což platí i pro mnohé romské skupiny, které se této snaze vysmívají jako dalšímu příkladu gadžovského *dilimos* (tj. hlouposti – pozn. ed.).

... slovenští, polští a ruští Cikáni užívali termín *Roma* k vlastnímu označení a v průběhu času zapomněli, že se původně jednalo o plurál, který by neměl být přenášen do jiných jazyků jako singulár. Termín *Rom*, či dokonce *Roma*, můžeš používat, pokud ho dotyčné skupiny samy užívají, hovoříš-li však o širším cikánském univerzu, použivej jako zastřešující označení termín *Cikáni* (*Gypsies*). Jako adjektivum použivej *romský* (*Romaní*), hovoříš-li o skupinách, které tento termín užívají, jinak použivej *cikánský* (*Gypsy*). Nejsem lingvista, ale míchání singulárních, plurálních a adjektivních forem považuji – setkám-li se s nimi v kontextu angličtiny – za matoucí a rušivé. Obecně by nativní gramatické formy neměly být přenášeny do jiných jazyků, ale toto pravidlo je samozřejmě v praxi často porušováno.

... Protože Cikáni dříve neměli zastřešující termín pro všechny cikánské skupiny dohromady, užívali obvykle termíny, kterými je označovala majoritní společnost, resp. majoritní společnosti. ... Vzhledem k tomu, že obecný termín *Cikáni* (*Gypsies*) byl v angličtině přijatelný po více než 400 let, nevidím žádný důvod pro jeho opuštění a nahrazení významově užším termínem, který navíc mnohé neromské cikánské skupiny uráží a pohoršuje.

30. červenec 2007¹

1) Výtah z e-mailové korespondence zveřejňujeme se svolením Matta T. Salo.

Jak je vidět, uvádí celosvětový kontext českou debatu o „Cikánech“ a „Romech“ do zcela jiných souvislostí. A protože jedním z hlavních cílů sborníku *Etnicita a Cikáni* je právě zapojit Českou republiku do kontextu celosvětové diskuse o dané problematice, resp. uvést celosvětový kontext cikánologických studií do našich vod, byla změna názvu nevyhnutelným důsledkem. Předkládaný sborník tedy – podíváme-li se na něj v alespoň trošku globální perspektivě – není (jen) o Romech. Je o Cikánech, resp. o cikánských skupinách nacházejících se v řadě koutů světa, z nichž skupiny žijící na našem území tvoří jen jeden malý díl. Je možné, že tento (zdaleka nejen terminologický) posun, který znamená především vychýlení české debaty o daném tématu z její doposud (především neznalostí způsobené) výrazně sebestředné pozice, bude řada zainteresovaných osob vnímat s nelibostí. A nebude divu, vždyť v celé řadě oblastí bude tento posun obdobný změně geocentrického systému, kdy se Země nalézala v samotném středu vesmíru, za systém heliocentrický, kdy se Země ocitla ne snad na okraji, ale již poměrně daleko od centra. Ano, bude si, kromě jiného, třeba přiznat a připustit, že v mnoha ohledech je Česká republika od centra dění v oblasti bádání o Romech, resp. Cikánech, velice vzdálená. Hlavním důvodem této odtrženosti je přitom skutečnost, že badatelé v naší zemi diskusi o dané problematice probíhající v (především západním) světě dříve v zásadě nesledovali. Po přečtení předchozí věty jistě řadu čtenářů napadne „vysvětlení“ či „omluva“ tohoto stavu spočívající v odvolání se na předrevoluční situaci někdejšího Československa. Podíváme-li se však na cikánologická studia například v sousedním Polsku – z jejichž výsledků čtenářům v našem výběru předkládáme jako ukázkou text A. Mirgy –, uvidíme, že tento argument neobstojí. Pomineme-li fenomenální, avšak výrazně etnograficko-historicky orientovanou práci Emílie Horváthové *Cigáni na Slovensku* z roku 1964, může se kvalita cikánologických studií v bývalém Československu s pracemi polských badatelů porovnávat jen stěží, přičemž obdobně by vyznělo i srovnání s Maďarskem.

Zásadní událostí, kterou přinesla porevoluční doba, byl v dané oblasti vpád v západním světě již opadající vlny romského aktivismu. Tato vlna byla též příčinou řady změn ve sféře odborného studia Cikánů/Romů, nutno však dodat, že často k horšímu, neboť řada akademiků se vědě zpronevěřila ve prospěch proromské etnorevitalizační agitace, a to aniž by se přitom dotyční vzdali svých akademických postů. Kromě uvedených politováníhodných přehmatů však nová situace umožnila i rozvoj bádání přinášejícího nezpochybnitelně kvalitní výsledky. Oblastí, která však jako by zůstávala nezkoumána, je přitom právě oblast cikánské/romské etnicity. I bezmála deset let po začátku třetího milénia tak o situaci v ČR a SR platí slova již zmiňovaného Matta T. Salo pronesená na adresu cikánologických studií v USA v roce 1979: etnicita je zde ve vztahu k Cikánům/Romům obvykle spíše předpokládána (mohli bychom doplnit, že namnoze i deklarována a propagována) než analyzována a studována. A právě tuto situaci se sborník *Etnicita a Cikáni* snaží napravit.

Jedním z klíčových momentů, který stati zahrnuté do sborníku *Etnicita a Cikáni* spojuje, je skutečnost, že cikánskou/romskou etnicitu chápou jako (badatelský) problém, resp. otázku. Řada textů přitom ukazuje, že jedním ze základních problémů je v daném ohledu otázka, o kom je vlastně – hovoříme-li o „Romech“, resp. „Cikánech“ – vůbec řeč. Jak totiž upozorňuje István Pogány ve své studii *Přijímání ustavující se národní identity: Romové střední a východní Evropy*, je třeba mít na paměti, že různá společenství, která okolní společnosti příležitostně identifikovaly shodně jako „Cikány“ nebo „Romy“, „sebe samotné nikdy nepovažovaly za náležející k jediné společné kulturní, neřkuli ‚národnostní‘ skupině“². Současně přitom dokládá, že charakteristika těchto nejrozmanitějších společenství (lišících se vykonávanými profesemi, územím, na kterém žijí, stejně jako jazyky a dialekty) jako „Cikánů“ představuje identitu připsanou těmto skupinám zvenčí, přičemž tato se vůbec

2) István Pogány – *Přijímání ustavující se národní identity: Romové střední a východní Evropy*, str. 165–186, zde str. 172.

neshoduje s pohledem Cikánů na sebe samotné, a to ani v minulosti, ani dnes. „Vzhledem k rozmanitosti dotyčných skupin, jichž se daná problematika týká a které vykazují výrazné rozdíly v příjmech, zvycích a způsobu života“, argumentuje Pogány, „jim může být jako sjednocujícím činitelem přiznána pouze jedna skutečnost, a sice, že ‚vypadají stejně‘ nebo se zdají ‚stejní‘ těm, kteří je tak označují. Oni sami si ale navzájem stejní nepřipadali a nepřipadají“³.

Po stejné linii vede svou argumentaci v textu *Politika romské identity: mezi nacionalizmem a chudobou* i Martin Kovats, když dovozuje, že „tato pomyslná komunita nesdílí žádný společný jazyk (pouze malá část hovoří jedním z desítek často vzájemně nesrozumitelných dialektů romštiny), kulturu, náboženství, identitu, historii ani etnicitu“⁴, přičemž poté, co zmíní obecně známou skutečnost, že „dokonce i v rámci jednotlivých zemí jsou romské menšiny často rozptýlené a navzájem odlišné a v žádném smyslu nefungují jako skutečná skupina“⁵, nakonec tento autor danou diskusi uzavírá lapidárním konstatováním, že „z cikánského pohledu na věc žádná taková skupina jako Cikáni neexistuje.“⁶

Vedle studií, jako jsou ty právě uvedené, které se zabývají především otázkami rázu teoretického, obsahuje sborník *Etnicita a Cikáni* také příspěvky ukotvené empiricky; co se však týče obecných závěrů, nalézají se oba typy studií v – patrně nikoli překvapivě – shodě.

Konkrétní analýzu etnografické situace cikánských skupin v USA, dokládající rozsáhlým empirickým materiálem platnost načrtnutých teoretických pozic, předkládá ve stati *Cikánská etnicita: Důsledky nativních kategorií a vztahů pro etnickou klasifi-*

3) Tamtéž, str. 172.

4) Martin Kovats – *Politika romské identity: mezi nacionalizmem a chudobou*, str. 187–198, zde str. 194.

Překlad stati M. Kovatse je jedním ze dvou textů, které se již objevily v některých z našich předešlých publikací. Důvodem jejich (opětovného) začlenění je to, že výbor má do jisté míry charakter jakési čítanky k danému tématu, takže jsme do něj ve prospěch reprezentativnosti a koherence celého souboru zařadili i tyto dva již publikované překlady.

5) Tamtéž, str. 194.

6) Tamtéž, str. 194.

kaci již zmiňovaný Matt T. Salo. Na základě rozboru svých výzkumů ukazuje, že jím zkoumané cikánské skupiny – Romové, Ludarové a Romničelé – „představují v Severní Americe tři odlišné etnické identity“, kdy „každá z těchto skupin klade důraz na udržování hranic, které je oddělují od ostatních skupin a také od *gadžů*.“⁷; řečeno jinými slovy: každá z uvedených skupin „se považuje za zvláštní etnickou skupinu a jako taková také funguje“⁸. Na obecné rovině tedy Salo vyvozuje, že „Cikáni se necítí být příslušníky stejné lidské skupiny, a tak zároveň necítí ani žádné závazky ke členům jiných skupin, kromě jistého vágního bratrství těch, co jsou ‚na cestě‘ charakterizovaného společnou opozicí vůči *gadžům*“⁹.

V plném souladu s tezemi týkajícími se odpovídající terminologie výše uvedených autorů Salo také dokládá, že „ani jedna vlastní cikánská taxonomie neobsahuje obecné označení, které by zahrnovalo všechny tři skupiny, kromě ovšem anglického termínu *Gypsies* (Cikáni), vytvořeného *outsidery*.“ V textu *Aktualizace stati o etnicitě Cikánů a Travelerů z roku 1979* sepsaném přímo a exkluzivně pro účely publikace českého překladu své stati pak na dané téma navazuje a kritizuje „zavedení nového zastřešujícího termínu ‚*Rom/ové*‘ politickými aktivisty, kteří ve snaze vytvořit zdání etnické či politické jednoty trvali na užívání svého neologismu, ignorující vlastní názvy jednotlivých skupin“; tj. ukazuje, že zavedení termínu *Rom/ové* je z etnografického hlediska chybné, ale především: „tím, že zachází se všemi ‚Romy‘ jako s jednou skupinou, reprodukuje tento přístup omyl, který se stať z roku 1979 pokoušela napravit“. Pokud ne na rovině etnografické (třebaže existuje více než dost dokladů o tom, že empirická situace obou terénů je v obecných rysech velice podobná), pak přinejmenším v této poloze je uvedený závěr plně platný i pro odpovídající diskusi v České a Slovenské republice.

7) Matt. T. Salo – *Cikánská etnicita: Důsledky nativních kategorií a vztahů pro etnickou klasifikaci*, str. 206–240, zde str. 236.

8) Tamtéž, str. 237.

9) Tamtéž, str. 234–235.

K uvedeným textům komplementární kritiku (zdaleka nejen) v našich zemích – a to i na akademické půdě – zcela běžné představy o Romech, resp. Cikánech, coby skupině, která jako taková přišla z Indie, představuje v odlišné, historicky zakotvené perspektivě, ve studii *Smrtná past etnicity: Historie studia Cikánů*, nizozemský historik Wim Willems. Tento autor ukazuje, že teze o jednom cikánském lidu pocházejícím z Indie byla poprvé rozvíjena v díle *Cikáni* H. M. G. Grellmanna, které vyšlo roku 1783¹⁰. Dokládá ovšem, že co Grellmann opravdu učinil, nebylo odhalení zapomenutých znalostí, ale že „se z velké části jednalo spíše o jeho vlastní konstrukci cikánské identity, která jako taková před ním neexistovala“¹¹. Tuto konstrukci, dovozuje Willems, provedl Grellmann syntézou různých přístupů a vytvořením jednotného způsobu přemýšlení o odlišných skupinách, které mohou být na různých místech nazývány různými jmény, avšak Grellmann je sjednotil pod označením „Cikáni“, čímž z nich udělal jednu skupinu, obdařenou společným etnografickým profilem¹².

Willems dále ukazuje, že před publikací uvedeného Grellmannova díla žádný jednotný konsenzus v otázce definice Cikánů neexistoval: „v jednom případě představovali jednu kategorii mezi mnoha druhy tuláků, v jiném byli nehodnými potomky poutníků z 15. století či kriminálními spojenci místních ničemů a podvodníků, kteří se z oportunistických důvodů nazývali Cikány. Některé kroniky zaznamenaly jejich mimořádné bohatství, jiné zdůrazňovaly pouze jejich chování coby sociálních deviantů. Dále byly též zmiňovány přídomky jako *cizí pohané*, *špioni otomanského nepřítele*, či dokonce *pseudo-Židé*“, přičemž „v autoritativních textech 17. století, které podléhaly optice vládní politiky, byli vyobrazeni jako smíšená populace (polovičnických) zlodějů, žebráků a jiných *zločinných budižkničemů*“¹³. Willems pak na základě analýzy celé

10) Wim Willems – *Smrtná past etnicity: Historie studia Cikánů*, str. 48-72, zde str. 52.

11) Tamtéž, str. 53.

12) Tamtéž, str. 53.

13) Tamtéž, str. 54.

řady pramenů dochází k závěru, že konec této definice ustavené na sociálních kategoriích přišel s publikací Grellmannovy knihy, která „představila kategorizaci Cikánů jako *zvláštní, od zbytku populace odlišné, skupiny*“.¹⁴

Konkrétní aplikaci kritiky představy o jednotném cikánském/romském lidu potažmo výraznou polemiku s představou cikánské/romské etnicity, navíc se souběžným předložením odlišné/alternativní konceptualizace, představuje text Sharon Gmelchové *Skupiny, které nechtějí být začleněny: Cikáni a jiné řemeslnické, obchodnické a zábavu poskytující menšiny*. Jak již název samotný napovídá, tím, co studované skupiny spojuje, není specifická etnicita, ale zcela jiná charakteristika dotyčných skupin – skutečnost, že si nepřejí začlenění do okolní společnosti a setrvávají v dobrovolné sebeizolaci. Vedle tohoto konstitutivního prvku dané kategorie vykazují zahrnuté skupiny i další specifické distinktivní rysy, z nichž asi nejdůležitějším je kočovný způsob života. Tato programově neetnická kategorizace přitom ukazuje, že odlišné konceptualizace jsou nejen možné, ale mnohdy i nosnější a přiměřenější než výkladová schémata založená na představě sdílené etnicity.

* * *

Kromě kritiky etnografické a konceptuální nepřiměřenosti standardních pojetí cikánské/romské etnicity (vycházející především z představy Cikánů/Romů jako jednoho lidu shodného – indického – původu, dějin a namnoze též i „krve“ či jiné dědičné, resp. vrozené, esence) a souvisejících kategorií a terminologie, jsou do sborníku zařazeny i texty polemizující s romským národnostním hnutím, resp. nacionalismem. Ukazují přitom, že teze zastávané proponenty těchto hnutí a ideologií jsou empiricky chybné, vnitřně rozporné a jako program spíše nepřijatelné a nežádoucí.

14) Tamtéž, str. 54. K obdobné kritice pozic vycházejících z Grellmanna srov. též: Judith Okely – *Některé politické důsledky teorií o cikánské etnicitě: role intelektuála*, str. 104–133.

Zcela konkrétní příklad empirické nepřiměřenosti programu romských aktivistů ve vztahu k reálné situaci cikánských populací ukazuje ve své stati *Neviditelnost pařížských Kalderašů: Vybrané aspekty ekonomických aktivit a sídelních vzorců kalderašských Romů z pařížských předměstí* Patrick Williams. Na příkladu pařížských Kalderašů tento badatel ukazuje, že „pokud jde o potvrzování etnické identity, jsou všecikánské organizace, se kterými se dnes setkáváme, v naprostém rozporu s tradiční situací v rámci romských skupin“¹⁵. Důvodem přitom je, že „cílem těchto organizací ... je snaha, aby ne-Cikáni uznali fakt existence Cikánů, cikánské kultury, cikánského národa“, jak ale Williams dokládá, pařížští Cikáni pro potvrzení své etnické identity nepotřebují žádné svědky, ani se nedovolávají žádných vnějších autorit¹⁶, argumentuje přitom tím, že „ačkoli jsou Romové díky svým sídelním vzorcům a ekonomickým aktivitám vystaveni permanentním sociálním stykům s ne-Cikány, vytvořili si strategie, které jim umožňují, aby jejich etnicita během těchto kontaktů zůstala nepozorovatelná“, přičemž je to právě tato strategie „neviditelnosti“, která přispívá k udržování a potvrzování jejich etnické odlišnosti¹⁷. Ve stejné linii pak pokračuje a uvádí, že „zůstat nepoznání necikánskou společností znamená pro Romy záruku úspěchu, důkaz toho, že svět, který vybudovali, nemá se světem, který je obklopuje, nic společného“¹⁸. Takový je tedy skutečný ideál jím zkoumané cikánské skupiny, přičemž je zřejmé, že proklamace romských aktivistů jsou s tímto ideálem v nejostřejším rozporu, a to jak v poloze empirické deskripce, tak i (politického) programu.

Neméně hluboké rozpory mezi reálným stavem věcí a proklamacemi tzv. romských lídrů odhaluje ve své příznačně nazvané studii *Mýtus cikánského národnostního hnutí* také Werner Cohn. Tento autor přicházející s poměrně radikálním tvrzením,

15) Patrick Williams – *Neviditelnost pařížských Kalderašů: Vybrané aspekty ekonomických aktivit a sídelních vzorců kalderašských Romů z pařížských předměstí*, str. 259–303, zde str. 301

16) Tamtéž, str. 301.

17) Tamtéž, str. 260.

18) Tamtéž, str. 301.

podle kterého je „mýtus o ‚cikánském národnostním hnutí‘ pouze poslední fikcí, která je o Cikánech rozšiřována“¹⁹, na adresu tzv. romských lídrů uvádí, že „z blízkého okolí cikánského života, nikoli však přímo z něho samotného povstanou tu a tam marginální velkohubi jednotlivci, kteří o sobě prohlašují, že jsou cikánští lídři, prezidenti anebo králové.“ Tyto osoby Cohn nazývá *Chvástaly*, přičemž podle něj se těmto jedincům „Cikáni někdy smějí, jindy je využívají k oklamání necikánských institucí, ale jejich status coby skutečných osobností majících autoritu tkví pouze v naivních a důvěřivých očích neinformované a nepoučené necikánské veřejnosti“²⁰. Jádrem jeho odmítnutí legitimacy tzv. romské (politické) reprezentace je přitom poukaz na známý fakt, že v cikánských skupinách „za hranicemi loajality k rozšířené rodině již žádá jiná významnější loajalita neexistuje“²¹, což je situace, jejímž nevyhnutelným důsledkem je skutečnost, že jakákoli „reprezentace“ za hranicemi příbuzenské skupiny nemá k takové pozici žádný mandát.

Uvedená problematika legitimacy či nelegitimity tzv. romské (politické) reprezentace je současně klíčovým tématem stati *Rivalita identit: Cigán versus romský národ*, jejímž autorem je editor celé publikace Marek Jakoubek. Ten empirickým rozbořením případu vystoupení Antonína Ferka dokládá lživost tezí čelního českého romského aktivisty a současně též ukazuje, že proklamace tzv. romských lídrů o nutnosti svobody zvolit si vlastní identitu jsou v případě, kdy si jedinec zvolí jinou identitu než tu, kteří mu dotyční (za něj a bez jeho vědomí) vybrali, jen prázdnými floskulami.

Na rozdíl od výše zmíněných studií, které romský nacionalismus kritizují především za jeho empirickou, jakož i konceptuální nepřiměřenost, poukazuje již výše citovaný Martin Kovats v textu *Politika romské identity: mezi nacionalismem a chudobou* přímo na konkrétní nebezpečí, která se v jádru tohoto fenoménu skrývá. Nejprve v souladu s obecnými závěry čelního teoretika nacionalismu Arnošta Gellnera a jeho teze o předchůdnosti nacionalismu

19) Werner Cohn – *Mýtus cikánského národnostního hnutí*, str. 134–143.

20) Tamtéž, str. 139.

21) Tamtéž, str. 139.

národům dovozuje, že „že romský nacionalismus *není produktem* ustavení romské politické základny, *ale že mu předchází*“²². Při hodnocení výsledků romského aktivismu u cikánských skupin je přitom případně střízlivý, když otevřeně konstatuje známý fakt, a to že „IRU (Mezinárodní romské unii) se během více než třiceti let mezi Romy podporu získat nepodařilo, ale po celou dobu fungovala jako fórum několika tuctů mezinárodních aktivistů (Romů i ne-Romů) udržované patronátem etablovaných politických zájmových skupin“²³.

Po tomto *exposé* přistupuje Kovats k rozboru samotného fenoménu romského nacionalismu, přičemž jako jedno z jeho konkrétních nebezpečí identifikuje skutečnost, že „legitimuje ideologii segregace“²⁴, a vynáší nad tímto hnutím pro českého čtenáře poměrně nečekaný, avšak dobře doložený soud, když ho traktuje jako „politizaci romantického rasového mýtu o ‚cikánském lidu‘“²⁵; ukazuje přitom, že právě z uvedeného důvodu je romský nacionalismus kromě jiného též „rajskou hudbou pro uši rasistů, kteří vždy věřili, že Cikáni jsou odlišní a neslučitelní s majoritní společností“²⁶.

Související stinnou stránkou romského nacionalismu je pak podle tohoto autora skutečnost, že tím, že „prosazuje legitimitu etnického politického zřízení“ poskytuje současně „základnu pro ideologické, politické a institucionální vytržení ‚romských menšin‘ z ‚většinových‘ národů, čímž jejich vlády osvobozuje od nákladné a neproduktivní části nynějších občanů“²⁷. Romský nacionalismus je tedy, shrnuje pak Kovats závěrem, „zcela reakční fenomén, podporovaný ... coby součást vytváření pravicového politického uspořádání, v němž jsou jedinci, kteří nepatří k elitě, dále rozdělováni etnickými hranicemi namísto toho, aby je spojovaly společné zájmy.“²⁸

22) Martin Kovats – *Politika romské identity: mezi nacionalizmem a chudobou*, str. 187–198, zde str. 193; kurziva dodána.

23) Tamtéž, str. 193.

24) Tamtéž, str. 194.

25) Tamtéž, str. 194.

26) Tamtéž, str. 195.

27) Tamtéž, str. 195.

28) Tamtéž, str. 195.